

КРУГЛИЙ СТІЛ «УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІСТИКА»

13 жовтня 2004 року в рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ» Інститутом біографічних досліджень НБУ ім. В. І. Вернадського було проведено круглий стіл «Українська біографістика» (наукові керівники — Даниленко Віктор Михайлович, член-кореспондент НАН України, зав. відділом Інституту історії України НАН України та Попик Володимир Іванович, к.і.н., в.о. директора Інституту біографічних досліджень). У роботі круглого столу взяли участь 22 науковці НБУ ім. В. І. Вернадського, інститутів історії України, археології, української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, ядерних досліджень НАН України, Українського науководослідного інституту архівної справи та документознавства, викладачі та аспіранти вищих навчальних закладів, спеціалісти Національної парламентської бібліотеки України, Державної медичної бібліотеки України, Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Розглянуто широке коло проблем, пов'язаних із участю вчених-біографістів у формуванні національних науково-інформаційних ресурсів, зокрема — завдання створення електронного «Українського біографічного архіву», над реалізацією яких працює колектив Інституту біографічних досліджень, теоретичні і методичні питання словникової біографістики, біобібліографії. Значний інтерес учасників круглого столу викликало обговорення проблем розвитку наукової кооперації дослідницьких осередків, зокрема за допомогою створення віртуальної біографічної лабораторії.

Зі вступним словом до учасників круглого столу звернувся в.о. директора Інституту біографічних досліджень В. І. Попик. У своїй доповіді «Біографічні науково-інформаційні ресурси ХХІ століття: теоретичні і прикладні проблеми формування, роль у забезпеченні потреб науки, освіти і культури» він проаналізував основні етапи та тенденції розвитку інформаційних біографічних та біобібліографічних ресурсів в Україні за роки незалежності, завдання, що постають в цій галузі, зокрема, завдяки поєднанню традиційних біографічних досліджень та новітніх інформаційних технологій. Доповідач докладно зупи-

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

нився на питаннях реалізації пріоритетного для української академічної біографістики завдання створення загальнонаціонального науково-інформаційного електронного ресурсу — «Українського біографічного архіву», покликаного інтегрувати розрізнені біографічні дані та матеріали, результати напрацювань вчених різних поколінь і зробити їх широко доступними для користувачів мережі Інтернет в інтересах забезпечення інформаційних потреб сфер науки, освіти і культури, державного управління. На думку доповідача, формування великих структурованих машинних інформаційно-біографічних ресурсів відкриває абсолютно нові можливості для використання, інтерпретації біографічних матеріалів, оперування ними і одержання на цій основі нових знань, сприятиме більш ефективній координації біографічних досліджень, тісному спілкуванню спеціалістів і аматорів, зосередженню їх зусиль на найбільш перспективних напрямках. Йдеться, зокрема, про перетин біографістики з такими гуманітарними і соціальними науками, як історична антропологія, соціальна історія, соціологія, демографія, політологія, етнологія, психологія, етнопсихологічні і етнокультурні студії, вивчення міжетнічних і міжкультурних взаємодій. Важливі результати можуть бути одержані також на перетині біографістики і навкознавства, культурології, біології, медицини, генетики. Нарешті, наявність загальнонаціонального електронного біографічного архіву дасть поштовх більш інтенсивному розвитку всіх традиційних напрямів біографічних досліджень — і теоретичних, і конкретних біографічних — особливо написанню ґрунтовних біографічних нарисів, монографій, дисертаційних робіт, аматорському пошуку матеріалів в регіонах.

У процесі обговорення доповіді В. І. Попика учасників круглого столу цікавили питання застереження авторських прав Інститутом біографічних досліджень, вчених інших установ, які братимуть участь в формуванні електронного УБА на матеріали, які будуть виставлені в Інтернеті (д.і.н. Т. І. Ківшар): проблеми підвищення якісного рівня біографічних видань, перш за все регіональних, хоча вони й відіграють свою роль в виявленні нових імен (к.і.н. С. М. Ляшко): проблема досягнення міждержавних домовленостей щодо використання архівних документів (д.і.н. Н. О. Гаврилюк). Було висунуто пропозицію щодо розробки та публікації Інститутом біографічних досліджень методичних матеріалів щодо підготовки регіональних і тематичних біографічних словників і

довідників різних типів, що істотно полегшить роботу авторів на місцях (к.і.н. В. М. Корпусова). Науковий співробітник Інституту ядерних досліджень НАН України М. Б. Пінковська висловила думку, що регіональні аматорські видання, не дивлячись на всі їх нішісні методичні недоліки, заслуговують на підтримку з боку «великої» науки, оскільки лише на місцях можливо виявити нові імена, які довгий час були невідомі широкому читачькому загалу з ідеологічних причин.

Доктор історичних наук, професор Т. І. Ківшар у своїй доповіді «Становлення української бібліотекознавчої біографістики» звернула до наукової спадщини бібліотекознавців кінця ХІХ–поч. ХХ ст., відзначила їх внесок у розвиток культури України, обґрунтувала нагальну необхідність підготовки та видання словника українських бібліотекознавців. Це дозволило б, на її думку, ввести до наукового обігу цілий ряд імен діячів бібліотечної справи, яких раніше не пов'язували з цією важливою культурною сферою (С. Сірополко, В. Дорошенко, І. Кривецький та інші).

Кандидат історичних наук С. М. Ляшко у доповіді «Українська наукова провінція другої пол. ХІХ–20-х рр. ХХ ст.: досвід колективної біографії» звернула увагу на характерну особливість словникових біографічних дефініцій науковців-гуманітаріїв у регіонах (на рівні губерній і повітів) середини ХІХ–20-х рр. ХХ століття: вона здебільшого включає три та більше визначень, які характеризують професійний та соціальний статус особи. При цьому найбільш розширеними є визначення, з яких складається дефініція у біографічних статтях про осіб, діяльність яких пов'язана з гуманітарною сферою знань — істориків, етнографів, фольклористів, архівістів, краєзнавців, статистиків тощо. За змістом вони відповідають об'єктивному стану наукових дисциплін, які формувалися у той період і були переважно описовими, спрямованими на створення бази джерел для етнології, історії, архівознавства, статистики, географії. Що ж стосується дефініцій у біографічних статтях про вчених-гуманітаріїв, починаючи з другої половини ХХ ст., то вони, як правило, складаються з 1–2 позицій. На погляд С. М. Ляшко, пояснення цим особливостям слід шукати в історії розвитку гуманітаристики в українській провінції другої половини ХІХ ст.

Ряд доповідей було присвячено життєвому і творчому шляху представників української науки, культури та освіти. Зокрема, в доповіді кандидата історичних наук В. М. Корпусової «Невідома сторінка біографії Віктора Петрова (Домонтовича)», зазначено, що у словникових дефініціях видатного мислителя,

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

письменника, вченого-літературознавця, мовознавця, фольклориста, етнографа, археолога, історика, філософа, мистецтвознавця професора В. Петрова (Домонтовича) (1894–1969) не відображено його педагогічну діяльність, що мала два періоди. В 1918–1925 рр. В. Петров (Домонтович), залишений після навчання в київському Університеті Св. Володимира на кафедрі російської літератури як професорський стипендіат, викладав оригінальний авторський курс лекцій з російської літератури 19–початку 20 ст., а також з історії української поезії 16–17 ст. В ті роки він вперше в вітчизняному літературознавстві дослідив вплив латинської церковно-християнської поезії 5–13 ст. на українське віршівання 17–18 ст., а також форму віршів в працях українських віршописців 16–17 ст. У цей же період вимушеними обставинами (задня заробітку) було вчителювання в середній школі — гімназіях, семінарії, школах, курсах Києва та за його межами, зокрема, в Баришівці — «Болотяній Лвк-розі», що знайшло відображення в його літературній творчості. Другий період (1945–1949 рр.) педагогічної діяльності В. Петрова (Домонтовича) пов'язаний з вищою школою української еміграції в західній зоні Німеччини, де він також за авторськими курсами викладав філософію, зокрема, історіософію, історію українського народу. Він — професор Православної Богословської Академії УАПЦ, Українського технічного господарського інституту в Регенсбурзі, продекан філософського факультету Українського Вільного Університету в Мюнхені. В своїх працях та лекціях піднявся на рівень кращих європейських філософів — природників в трактуванні ідеалістичних проблем, тобто в боротьбі з сучасним матеріалізмом, створивши власну концепцію історіософії. Як зазначила В. М. Корпусова, педагогічна діяльність не була для В. Петрова маргінальною. Його лекції обох періодів мали проблемний характер із дотриманням вимог високого науково-теоретичного рівня, та відповідали всім тогочасним та нинішнім вимогам.

У доповіді кандидата філологічних наук Л. Г. Реви йшлося про В. Ягича — видатного вченого-славіста, його життєвий та науковий шлях. Хорват за національністю, він був одним із фундаторів південнослов'янської Академії наук в Загребі, засновником кафедри слов'янських мов і літератур Берлінського університету. Тут, з 1875 р. видавав часопис «Archiv fur slavische philologie», був засновником незакінченої до цього часу «Енциклопедії слов'янської філології». В. Ягич — автор близько 700

праць з мовознавства, старослов'янської писемності та мови, палеографії, історії південнослов'янських літератур, слов'янського фольклору. Академік А. Кримський назвав його «головою — патріархом всіх слов'янознавців.»

Свою доповідь кандидат історичних наук О. В. Малій присвятила життєвому шляху Миколи Андрійовича Бунге (1842–1915) — вченого-хіміка, педагога, громадського діяча. М. А. Бунге досліджував побудову нітросполучень, здійснив їх класифікацію, вивчав електроліз спиртів, кислот. У 1871–1914 рр. викладав на фізико-математичному факультеті Університету Св. Володимира. Був одним із фундаторів Російського хімічного товариства. Брав участь в організації в Києві газового й електричного освітлення, водопостачання.

Низка доповідей була присвячена проблемам подальшого розширення джерельної бази біографічних досліджень. Інтерес викликала доповідь кандидата історичних наук О. М. Япенка, який ознайомив присутніх зі структурою, змістом архіву Українського Вільного Університету (Мюнхен), де він побував в науковому відрядженні. В різних колекціях та тематичних збірках архіву УВУ виявлено цінні біографічні матеріали про відомих людей української науки і культури, політичних і громадських діячів на еміграції. Особливий інтерес для вітчизняної біографістики, на думку О. М. Япенка становлять особові архівні справи архіву. Доповідач наголосив, що сьогодні є актуальною проблема повернення в Україну частини архівних документів в вигляді копій, адже ці матеріали збереглися в незначній кількості й мають виняткову наукову цінність. Крім того вони можуть слугувати важливим джерелом для наповнення біографічною інформацією електронного Українського біографічного архіву. Кандидат історичних наук Н. І. Мельник звернула увагу присутніх на видавничі серії «Некрополі України» та «Некрополістика України», якими започатковано новий напрям історичних досліджень в Україні — біографічна некрополістика. Опрацювання цих джерел дасть можливість, на думку доповідача, ввести в науковий обіг нові імена діячів історії та культури, або поповнити новою інформацією вже відомі персоналії.

З цікавою генеалогічною розвідкою про сім поколінь священицького галицького роду Лішинських-Пінковських виступила М. Б. Пінковська. Вона відзначила роль українських священицьких родин в культурному та суспільно-політичному розвитку України, протистоянні полонізації та русифікації українського

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

народу. Завідуючий лабораторією загальної фізики Національного педагогічного університету ім. М. С. Драгоманова А. Є. Ленъ на прикладі творчої спадщини фізика-теоретика з Полтавщини Л. Л. Іваненка розглянув внесок у розвиток фізики України початку ХХ ст. науковців-освітян. Доповіль провідного бібліотекаря В. Є. Завалій була присвячена життєвому шляху нещодавно померлого активного діяча УПЦ КП — єпископа Чернігівського і Ніжинського Никона.

В роботі круглого столу взяли участь дослідники-початківці. Аспірантка Національного університету «Києво-Могилянська академія» Н. В. Дяченко висвітлила діяльність професора Київської духовної академії, вченого-історика, археолога і пам'яткознавця, одного із засновників Київського археологічного інституту В. З. Завітневича. Магістр історії В. М. Тимченко виступив з оригінальною доповіддю «Українці в еліті та на чолі Османської імперії: Роксолана та її син Селім II, Халідже Турхан Султан та її син Мехмед ІУ (за творчістю біографічною літературою)».

В рамках Круглого столу було проведено презентацію книги, підготовленої співробітниками Інституту біографічних досліджень Т. В. Квиріленко, Н. І. Мельник та О. М. Яценко «Книжкові джерела української біографістики в фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Матеріали до бібліографії (сер. ХІХ–ХХ ст.)» (К., 2004). Кандидат історичних наук О. М. Яценко, один із авторів-укладачів цього видання зазначив, що в першому випуску започаткованої серії «Джерела української біографістики» систематизовано широке коло джерел (понад тисячу книжкових видань від середини ХІХ до самого кінця ХХ ст.), що містять біографічну інформацію про діячів історії та культури України. До кожного з них подано анотацію, в якій розкрито зміст, призначення видання, вказано на наявність біографічного матеріалу, його характер (довідка, стаття, біографічний розділ тощо) структуру, а також допоміжного апарату, іконографії та із зазначенням шифру зберігання. Презентоване видання викликало широкий інтерес в учасників круглого столу. Як зазначали учасники обговорення, це видання є незамінним в роботі науковців з пошуку довідкової біографічної літератури як по окремих персоналіях, так і по всіх галузях суспільних знань. На думку присутніх, малий тираж видання (500 примірників) робить його малодоступним, а тому довідник необхідно оприлюднити в мережі Інтернет.

УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІСТИКА. ВИПУСК 3

Кандидат історичних наук С. М. Ляшко представила другий том «Енциклопедії Трипільської цивілізації» (К., 2004), в якому вміщено 176 біографій дослідників Трипілья. Доктор історичних наук Н. О. Гаврилюк відзначила продуману структуру біографічних статей та прекрасно підібрані ілюстрації, які складаються як із невідомих раніше портретів, так і польових фотографій, 90 відсотків яких надруковано вперше. Особливістю тому, на її думку, є і використання музейних матеріалів та наявність розгалужених покажчиків. Вона виступила з пропозицією виокремити біографічний матеріал і видати його окремою книжкою.